

Wolfgang Amadeus Mozart, Σονάτα για πηκτροφόρο σε Σι-ύφεση-μείζονα, KV 333 / 315c (1783-1784): I. Allegro, μ. 11-22 και 23-38

Το πρώτο απόσπασμα (μ. 11-22) αποτελεί την δεύτερη κατά σειρά φράση που εμφανίζεται στο πλαίσιο της πρώτης ενότητας αυτού του μέρους, έπειτα από το κύριο θέμα (στα μ. 1-10), το οποίο έχει ολοκληρωθεί με μία τέλεια πτώση στην Σι-ύφεση-μείζονα, την κύρια τονικότητα του έργου. Όπως φανερώνει η κατάληξη του υπό διερεύνηση αποσπάσματος στην δεσπόζουσα της Φα-μείζονος, πρόκειται για μία φράση που στα ευρύτερα δομικά συμφραζόμενα λειτουργεί ως μετάβαση από την κύρια προς την δευτερεύουσα τονικότητα (και, αντίστοιχα, από την κύρια προς την πλάγια περιοχή της εκθέσεως) και η οποία, επιπροσθέτως, βασίζεται στο θεματικό υλικό του κυρίου θέματος. Κατά συνέπεια, η τονικότητα αναφοράς για το παρόν τμήμα είναι η Φα-μείζων και όχι η Σι-ύφεση-μείζων, η τονική της οποίας στο μ. 11 εκλαμβάνεται ταυτόχρονα και ως υποδεσπόζουσα στην Φα-μείζονα για την πραγματοποίηση μίας διατονικής μετατροπίας ήδη από την έναρξη της εξεταζόμενης φράσεως.

Η δομική συγκρότηση της φράσεως αυτής ακολουθεί τις συμβατικές προδιαγραφές μιας προτάσεως, η δίμετρη βασική ιδέα της οποίας κινείται από την υποδεσπόζουσα προς την δεσπόζουσα (μ. 11-12: IV – ii⁶, V⁷), ενώ το παράλλαγμα της κατευθύνεται αντίστροφα προς την τονική της Φα-μείζονος (μ. 13-14: V⁶, I). Αξιοπαρατήρητη, επιπλέον, είναι η ρυθμική επιτάχυνση σε όλη την έκταση του παραλλάγματος, που – ως τυπική εφαρμογή της τεχνικής της *diminutio* – καθιστά εν προκειμένω κάπως δυσδιάκριτη την επαναξιοποίηση των μοτίβων που ήδη διαθέτει η βασική ιδέα: πρβλ. αναγωγικά αφ' ενός τα φα' – ρε' [όγδοα], ντο' – σι-ύφεση [όγδοα] – σι-ύφεση [τέταρτο παρεσιγμένο] (μ. 11 με άρση) με τα φα' – σολ' – λα' [όγδοα], σι-ύφεση' [όγδοο] – μι'' – σολ'' [δέκατα-έκτα, με μετατόπιση στο δεύτερο όγδοο του μέτρου] – σι-ύφεση'' [τέταρτο παρεσιγμένο, με μετατόπιση από την έναρξη του δεύτερου χρόνου του μέτρου] (μ. 13 με άρση) και αφ' ετέρου τα σι-ύφεση' – λα' – σολ' [όγδοα], φα' [τέταρτο] – μι' [τέταρτο παρεσιγμένο] (μ. 12 με άρση) με τα σολ'' – μι'' – ντο'' [όγδοα], σι-ύφεση' – λα' [όγδοα, με μετατόπιση έως το δεύτερο όγδοο του μέτρου] – ντο'' [τέταρτο συν πάυση] (μ. 14 με άρση). Ακολουθώντας, το αρχικό μοτίβο απομονώνεται και επαναλαμβάνεται παραλλασσόμενο στα τρία επόμενα μέτρα (πάντοτε με άρση), ενώ ο περαιτέρω διαμελισμός του στο μ. 17 οδηγεί τελικά στην μισή πτώση του μ. 18. Συνεπώς, εύκολα διακρίνει κανείς στα μ. 15 και 16 την λειτουργία της συνέχισης (στην βάση της αποσπασματοποίησης αλλά και της παράλληλης επιτάχυνσης του αρμονικού ρυθμού, χάρη στις εναλλαγές V² – I⁶ ανά μέτρο), όπως και την πτωτική διαδικασία στα μ. 17-18a (ii⁶ – vii/V και V).

Εντούτοις, αντί για την άμεση αποπεράτωση της δεδομένης φράσεως στο μ. 18 και την πιθανή ολοκλήρωση του τελευταίου αυτού μέτρου με μία πάυση (δηλαδή όπως ακριβώς συμβαίνει λίγο παρακάτω, στο μ. 22), ο συνθέτης επιλέγει να προεκτείνει την παρούσα μετατροπική φράση με ένα εμβόλιμο καταληκτικό τετράμετρο, το οποίο συνίσταται σε ένα δίμετρο με την (ελαφρώς) παρηλλαγμένη του επανάληψη στα μ. 18-20a και 20-22a. Ο ολότελα καταχρηστικός χαρακτήρας αυτού του τετραμέτρου αποκαλύπτεται, βέβαια, τόσο από το γεγονός ότι σε αρμονικό επίπεδο απλώς επεκτείνει την τελική δεσπόζουσα (χωρίς καν να επαναλαμβάνει άμεσα την προηγούμενη πτώση, όπως μαρτυρεί ο διαρκής ισοκράτης επί του ντο'' στην μεσαία φωνή αυτού του κατ' ουσίαν *τρίφωνου* χωρίου μέχρι την άρση για το μ. 22), όσο και από το ότι επιστρέφει πάντοτε στην αφετηριακή του θέση, έχοντας μονάχα διαγράψει βηματικά ένα συμμετρικό μελωδικό τόξο σε απόσταση πέμπτης στις δύο εξωτερικές – και κινούμενες κατά παράλληλες δέκατες – φωνές (ντο' – σολ' – ντο' / μι'' – σι-ύφεση'' – μι'').

Το δεύτερο απόσπασμα (μ. 23-38) βρίσκεται εξ αρχής στην τονικότητα της Φα-μείζονος και συνιστά μία τυπική δεκαεξάμετρη περίοδο, αποτελούμενη από δύο οκτάμετρες φράσεις. Πράγματι, οι δύο αυτές φράσεις έχουν το ίδιο θεματικό περιεχόμενο στο πρώτο τους ήμισυ (πρβλ. μ. 23-26 και 31-34), αλλά καταλήγουν σε πτώσεις διαφορετικής ισχύος – σε μία μισή πτώση η πρώτη (στο μ. 30) και σε μία τέλεια, και άρα ισχυρότερη, η δεύτερη (στο μ. 38).

Σε ό,τι αφορά ειδικότερα την πρώτη φράση αυτής της περιόδου, παρατηρούμε ότι στα μ. 23-26 διαμορφώνεται μία *σύνθετη βασική ιδέα*, εκτάσεως τεσσάρων μέτρων, η οποία κάλλιστα θα μπορούσε να αποτελεί μία ολοκληρωμένη φράση, εάν η γραμμή του μπάσσου στο μ. 26 επέτρεπε την πραγματοποίηση μίας ατελούς πτώσεως (με ένα ντο' αντί του μι' στον δεύτερο χρόνο). Κατ' αυτόν τον τρόπο, θα μπορούσε να ακολουθήσει άμεσα μία δεύτερη ανάλογη φράση στο πλαίσιο μίας πιο ευσύννοπτης (π.χ. οκτάμετρης) περιόδου. Ωστόσο, η αρχική και *περιεκτική* ιδέα των μ. 23-24 (I, IV – I⁶) επεκτείνεται στα μ. 25-26 (V⁶/V – I⁶ – V⁶/V – I⁶, IV⁷⁻¹⁶¹ – vii – I) σε μία τετράμετρη, *σύνθετη* βασική ιδέα, όπως προαναφέρθηκε, και δη με μέσα (αποσπασματοποίηση και πύκνωση του αρμονικού ρυθμού) που παραπέμπουν μεν εμφανώς στο δεύτερο σκέλος μιας προτάσεως, αλλά δεν ακολουθούνται από κάποια πτωτική κατάληξη. Ως αποτέλεσμα, στο μ. 26 ούτε έχει ακόμη ολοκληρωθεί κάποια φράση, ούτε επίσης έχει συντελεσθεί κάτι περισσότερο από μια πρώτη επέκταση της εναρκτήριας αρμονικής λειτουργίας της τονικής. Έτσι, η ίδια φράση συνεχίζεται στα μ. 27-30, με στοιχεία που και πάλι ανάγονται με σαφήνεια στο δεύτερο σκέλος μιας προτάσεως: το μοτιβικό υλικό του εναρκτήριου μέτρου (μ. 23) επανέρχεται στο μ. 27 για να αλυσιδοποιηθεί έναν τόνο χαμηλότερα στο επόμενο μέτρο, ενώ η προϊούσα αποσπασματοποίηση επιτείνεται στο μ. 29 και οδηγεί σε μία μισή πτώση με υλικό που παραπέμπει ευθέως στο μ. 25. Παράλληλα, η λειτουργία της τονικής επεκτείνεται εδώ ακόμη περισσότερο, τουτέστιν από το μ. 23 μέχρι το τέλος του μ. 29 (μ. 27-29: ii⁶, I⁶, ii – vii – I – vi), γεγονός που υποδηλώνει ότι η συνέχιση και η πτωτική διαδικασία στα μ. 27-30 είναι αλληλένδετες και δεν μπορούν να διακριθούν ξεκάθαρα η μία από την άλλη. Το σημαντικότερο, όμως, συμπέρασμα αφορά την υβριδική δομή της παρούσας φράσεως, η οποία συνίσταται αφ' ενός μεν σε μία σύνθετη βασική ιδέα και αφ' ετέρου σε συνέχιση και πτωτική διαδικασία, συνενώνοντας δηλαδή χαρακτηριστικές λειτουργίες που παραπέμπουν στην έναρξη μίας περιόδου αλλά και στο δεύτερο σκέλος μίας προτάσεως (ο W. Carlin ορίζει την συγκεκριμένη δομική περίπτωση ως *τρίτο υβριδικό θεματικό τύπο*).

Με την μεσολάβηση ενός γεμίσματος της τομής που θα μπορούσε να έχει λάβει χώραν αμέσως μετά την πραγματοποίηση της μισής πτώσεως στο μ. 30, η δεύτερη φράση της ευρύτερης περιόδου στην Φα-μείζονα επαναλαμβάνει την σύνθετη βασική ιδέα της προηγούμενης με επουσιώδεις παραλλαγές στα μ. 31-34. Αντίθετα, το δεύτερο σκέλος της εξελίσσεται εντελώς διαφορετικά και καταλήγει σε μία τέλεια πτώση στην θέση του μ. 38 έπειτα από μία νέα διαδικασία συνέχισης, όπως εν προκειμένω φανερώνει η επιτάχυνση της ρυθμικής δραστηριότητας στην επιφάνεια, με την οποίαν όχι μόνον ολοκληρώνεται η επέκταση της τονικής στα μ. 35-36 (V/ii – V²/ii – ii⁶ – I⁶, vii⁶ – vi⁶ – V⁶ – V⁷ – I), αλλά διαμορφώνεται και η τελική πτωτική διαδικασία από την άρση για το μ. 37 και έπειτα (I⁶, IV – I⁶ – V και I). Έτσι, και η δεύτερη αυτή φράση της περιόδου προσλαμβάνει τα ίδια υβριδικά δομικά χαρακτηριστικά με την πρώτη. Τέλος, η κατάληξή της στον πρώτο χρόνο του μ. 38 σηματοδοτεί και το πέρας ολόκληρου αυτού του τμήματος (μ. 23-38), που αντιπροσωπεύει το πλάγιο θέμα στο πλαίσιο της εκθέσεως και με ένα γέμισμα τομής συνδέεται με τα υπόλοιπα (καταληκτικής λειτουργίας) τμήματα αυτής της πρώτης ενότητας μιας μορφής σονάτας.

10 Απριλίου 2019

Ιωάννης Φούλιας